

Tahirə Məhərrəmovə¹⁰

TƏDRİS ZAMANI AŞAĞI SINIF ŞAĞİRDlərİNDƏ KOMMUNİKATİV SƏRİŞTƏNİN YARADILMASININ YOLLARI

Dil insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi və informasiya mübadiləsi vasitəsi olduğundan cəmiyyətin formalaşmasını və tarixi inkişafını əks etdirir. Onu da qeyd etməliyə ki, son illər ikinci dilin tədrisi və öyrənilməsi prosesi digər illərə nisbətən artmışdır. Bu isə Azərbaycanın son illər inkişafı və dünya ölkələri ilə əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi, dünyaya inteqrasiyası ilə əlaqədardır. Dünya ölkələrinə inteqrasiya isə bir vasitə ilə mümkündür, o da dildir. Buna görə də, inkişafın sürətlə getdiyini nəzərə alaraq təhsildə də, ikinci dilin öyrənilməsi prosesində də yeniliklər, innovasiyalar nəzərə alınmalı, yeniliklər dərs prosesində tətbiq olunmalıdır.

İngilis dilinin tədrisi zamanı şagirdlərdə kommunikativ səriştənin formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi hal hazırda müəllimlərin qarşısında duran əsas məqsədlərdən biridir. Çünki bu günün tələbi İngilis dilini yalnızca qaydalar şəklində bilən, lakin bu qaydaları öz nitqində tətbiq edə bilməyən şagirdlər deyil, İngilis dilini, onun qrammatikasını, fonetikasını və s. bilən səliə İngilis dilində danışa, öz fikrini ifadə edə bilən, tənqidə təffəkkürə malik şagirdlərdir.

Dil elə bir ünsiyyət vasitəsidir ki, onsuz cəmiyyətin inkişafı və varlığı mümkün ola bilməz. Bu gün cəmiyyətimizdə baş verən dəyişikliklər şagirdlərin kommunikativ səriştələrinin artırılmasını, onların filoloji hazırlıqlarının möhkəmləndirilməsini tələb edir. Bu isə "Xarici dil" fənninin statusunu qaldırır. Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin verdiyi qərara əsasən məktəblərdə tədrisin Kurrikulumuna əsasən aparılması "Xarici dil" fənninin əsas vəzifəsinin kommunikativ səriştənin formalaşdırılması, dil daxili, mədəniyyətlərarası ünsiyyətin və münasibətin artırılması olduğunu göstərir.

Xarici dil insanlar üçün ünsiyyət yaratmaq, insanların həyatı və professional problemlərini həll etmək üçün lazımdır. Xarici dil yalnızca insanlar üçün bilmək məqsədi daşıyır, o ətraf aləmi dərk etmək və inkişaf etmək üçün lazımdır [1].

Hal hazırda öyrədilən İngilis dili qədim zamanlardan gələn İngilis dilinin ən asanlaşdırılmış forması olsa da hələ də öyrənilməsi çox çətindir. Uşaqlar sözləri yazmaqdan əvvəl onları anlamalı və oxumağı bilməlidirlər. Dilin yalnızca qaydalar şəklində öyrənilməsi şagirdlər üçün çox dənəxdincə olduğundan onlar dil öyrənməyə olan maraqlarını tamamilə itirmiş olurlar. Hər bir dərslin məqsədi uşaqlara İngilis dilini səliə danışmağı öyrətmək, İngilis dilində düzgün yazmaq, oxumağı və dinləyib anlamağı öyrətməkdir. Bunu isə elə etmək lazımdır ki, hər bir dərs şagirdlərə sevinc bəxş etsin, onların öz bacarıqlarına inanmalarına səbəb olsun. Mən öz dərslərimdə yeni təlim texnologiyalarından istifadə etməyə çalışıram. Bu isə mənə şagirdlərdə maraq oyatmağa və onlarla ünsiyyət qurmağa kömək edir. Son illər orta məktəblərdə yeni innovativ metodlardan daha çox istifadə edirlər. Bu isə yeni texnologiyaların istifadəsi deyil həm də yeni forma və metodların tətbiqi və dil öyrənməyə yeni yanaşmadır.

Müəllimlərin vəzifəsi hər bir şagird üçün praktik dil öyrənmə üçün şərait yaratmaqdır. Hər bir şagird üçün elə təlim tələm seçməkdir ki, şagirdlər öz yaradıcılıq qabiliyyətlərini, koqnitiv faallıqlarını göstərə bilsinlər.

Təhsilin məqsədi yalnızca şagirdlərdə ədəbiilik inkişaf etdirmək deyil, onlarda rəşional düşüncə, bilik, bacarıq və özünəgüvən hissini inkişaf etdirməkdir. Buna görə də bu günkü dil öyrənmə prosesi özündə biliyə təsir edən innovativ kommunikativ metodları cəmləşdirir. Dil öyrənmənin əzri innovativ metodu multimedia, mətn, şəkillər, audio, və video kimi müxtəlif digital media növlərinin toplusu, auditoriyaya məlumat çatdırmaq üçün çox sensorlu interaktiv aplikasiya və ya prezentasiyadır. Çoxlu yeni müxtəlif dil öyrənmə metodları vardır. Bunlardan multimedia və oyun vasitəsilə öyrənməni göstərə bilər. Ancaq hər bir kəs asan və yeni metodları bəyənir. İnnovativ metodların dilin tədrisində istifadəsi nəinki təhsilin inkişafına təsir göstərir, həmçinin insanları, hakimiyyəti, ölkəni güvvətləndirməyə də kömək edir. Ancaq mənəndə olsa biz İngilis dilini öyrənmək ən asan və ən yeni üsuldən istifadə edə bilərik. Bu işin məqsədi də lüğət öyrətmək üçün üsulları dəyərləndirmək və şagirdlərə bilik ötürərəkən təkiif edilə biləcək digər üsulları da nəzərdən keçirməkdir.

Dil bilmə çoxmənalı bir anlayışdır. Hər şeydən əvvəl bu linqvistik biliklərə malik olma, dil sisteminə aid olan anlayışları bilmə və bu biliklərin kommunikativ məqsədlə istifadə etmək bacarığıdır. Dil bilmənin əsasını ünsiyyətin yaradıldığı situasiyanın qiymətləndirilməsinə hazır olma bacarığı, nitq prosesində özünü necə aparma bərdə qərar qəbul etmə bacarığını əhatə edir. Təbi ki, bu kommunikasiyanın parametrlərini bilmədən mümkün deyil. Bu hər şeydən əvvəl sosial əlaqə və onları həyata keçməsidir. Bundan əlavə bu şagirdin nitqinin ekstrelinqvistik və paralinqvistik bacarıqlara malik olma bacarığıdır [2].

Bütün bu dil öyrənməyə aid olan anlayışları bir tənümü ad altında kommunikativ səriştə adı altında bağlamaq olar. Kommunikativ səriştənin nə olduğu haqqında açıq aydın bir fikirə malik olmaq üçün ilk növbədə kommunikasiya haqqında biliyə malik olmaq lazımdır. Hər bir cəmiyyətin inkişafı və böyüməsi üçün təhsilin əhəmiyyəti dənılmazdır. Bu gün məlumat və bilik inkişaf və həyatda qalmaq üçün çox vacib və kritik həmlədir. Hal hazırda bir çox müəssisələr yaradıcı təlim, tənqidi düşüncə bilən analitik, və problemləri həll edə bilən gənclərin istehsalı məsələsinin həlli yolunu təlim prosesində problemlə situasiya yaratmaqda görürlər. Belə ki bilik son deyil daha yaxşı problem həll edə bilən gənclərin artması və ömür boyu öyrənmənin təminatçısıdır. Problemlə situasiya yaratmaqda İngilis dilinin tədrisi ənənəvi metodun zəifliklərini aradan qaldırmaq üçün ən məşhur üsullardan biridir. Belə ki, ənənəvi metodla təlim zamanı tələbələr nəyi öyrəndiklərini və niyə öyrəndiklərini soruşa bilməz o dərsi daha

əvvəl qazandıqları biliklərlə əlaqələndirə bilməzlər. Problemlə situasiya yaratmaqda öyrənmə tələbələrini real həyatda olan problemləri öyrənməyə cəsarətləndirir [1].

Bu gün heç bir insanı inandırmaq lazım deyil ki, ikinci dilin erkən yaşda öyrənilməsi nəinki dilin səliə və praktik cəhətdən daha yaxşı öyrənilməsinə həmçinin intellektual və əxlaqi potensiala malikdir. Bir çox alimlərin fikirlərinə əsasən aşağı yaş dil öyrənmək üçün ən münasib yaşdır. Əgər aşağı yaşlarda etibarən dil öyrənmə prosesinə başlansa, bu insanın həmin yaşda nitq bacarıqlarının inkişafı və formalaşmasının daha asan olması və bütün həyatı boyunca bu bacarıqların inkişafına təkan verməsini asanlaşdırır.

Kommunikativ səriştənin əsası elə aşağı yaşlarda qoyulur. Dilin öyrənilməsinin ilkin mərhələsində hər şeyi birdən öyrənməyə çalışırlar və buna böyük həvəslə yanaşırlar. Lakin xarici dildə ünsiyyət yaratmaq böyük lüğət ehtiyatı, qrammatik biliklər tələb edir, bu isə illər ərzində qazanılır. Bu isə öyrənməyə olan həvəsi azaldır və nəticələr pisləşməyə doğru gedir.

Ənənəvi tədris yanaşmaları tələbələrə öyrədilənlə cəmiyyətin bizdən tələbi arasında ziddiyət yaradır. Beləliklə, bir çox müəssisələr yaradıcı, tənqidi və analitik düşüncəyə malik, problemləri həll edə bilən kadra ehtiyac duyur. Hal hazırda bir çox müəssisələr yaradıcı, tənqidi və analitik təffəkkürə malik, problemləri həll edə bilən tələbələrə inkişafı problemlə vəziyyətlər yaradaraq öyrənmənin (problem-based learning) həll edəcəyinə ümid edirlər. Beləliklə, bilik son deyil yalnızca problemlə vəziyyətləri daha yaxşı həll edə bilən və ömür boyu öyrənməni ehtiva edən bir vasitədir. Problemlə əsaslanan öyrənmə bütün təhsil müəssisələrində Ənənəvi metodun məğlubiyyətini göstərərək məşhurlaşmağa başlamışdır. Belə ki, ənənəvi metodla təhsil olan tələbələr öyrəndikləri materialı əvvəlcədən öyrənilmiş materialla əlaqələndirmək və nə öyrənəcəkləri haqqında sual etməyə cəsarətləri yox idi. (Teo & Wong, 2000) Problem əsası öyrənmə tələbələrini real həyat problemlərini öyrənməyə cəsarətləndirir. Müəllim multimedia materialı məzmununu dəyişdirmək üçün istifadə edir. Bu müəllimə müxtəlif media elementlərini istifadə edərək dərsi daha mənalı yollarla izah etməsinə kömək edir. Bu media elementləri rəqəmsal formaya çevrilə, dəyişdirilə və final təqdimatı üçün özəlləşdirilə bilər. Rəqəmsal media elementlərini layihə tərkibində birləşdirməklə, tələbələr məlumatı daha yaxşı qəbul etməyə və təqdim edilən məlumata qarşı daha çox diqqət yetirməyə həvəslənmiş olurlar. Hal hazırda məktəblərdə də xarici dilin öyrənilməsi bu məqsədə və kommunikativ səriştənin formalaşmasına əsaslanır [3].

Həmçinin cəmiyyətlər arasında olan münasibətlərin olan dəyişikliklər məktəblərdə kommunikativ səriştənin, onların filoloji hazırlıqlarının artmasını tələb edir. Məlumdur ki, uşaqlarla işləmək böyüklərlə işləməyə nisbətən daha çətindir. Çünki azyaşlı uşaqlar hələ öz ana dillərində yaxşı danışa bilmirlər. Buna baxmayaraq, müəllimlər onlara ikinci dili tədris etməli dilin xırdalıqlarını xarici dildə ünsiyyət qurmağın yollarını izah etməlidirlər. Buna görə də pedaqoqlar vaxtaşırı özlərinin İngilis dilinin tədrisində aparılmasına dair bacarıqlarını inkişaf etdirməli innovasiyalardan xəbərdar olmalıdırlar.

XX əsrin başlanğıcından etibarən şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarının inkişafı yönündə xarici dillərin tədrisi zamanı bir çox metodlar meydana gəlir [4].

Beləliklə yuxarıda yazılan materiala əsasən belə bir qənaətə gələ bilərik ki, İngilis dilinin tədrisi zamanı şagirdlərdə kommunikativ səriştənin formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi hal hazırda müəllimlərin qarşısında duran əsas məqsədlərdən biridir. Çünki, bu günün tələbi İngilis dilini yalnızca qaydalar şəklində bilən, lakin bu qaydaları öz nitqində tətbiq edə bilməyən tələbələr deyil, İngilis dilini, onun qrammatikasını, fonetikasını və s. bilən səliə İngilis dilində danışa, öz fikrini ifadə edə bilən, tənqidi təffəkkürə malik tələbələrdir [5].

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, kommunikativ səriştə müxtəlif alimlər tərəfindən müxtəlif cür müəyyənləşdirilmişdir. Bütün bu alimlərin qeyd etdikləri fikirlərdə bir həqiqət vardır ki, linqvistik və qrammatik səriştə kommunikativ səriştənin yalnızca bir sahəsidir, qoludur. Cəmiyyətlər arasında olan münasibətlərdə olan dəyişikliklər məktəblərdə kommunikativ səriştənin artmasını tələb edir. Məlumdur ki, uşaqlarla işləmək böyüklərlə işləməyə nisbətən daha çətindir. Çünki azyaşlı uşaqlar hələ öz ana dillərində yaxşı danışa bilmirlər. Buna baxmayaraq, müəllimlər onlara ikinci dili tədris etməli, dilin xırdalıqlarını xarici dildə ünsiyyət qurmağın yollarını izah etməlidirlər. Buna görə də, pedaqoqlar vaxtaşırı özlərinin İngilis dilinin tədrisində aparılmasına dair bacarıqlarını inkişaf etdirməli, innovasiyalardan xəbərdar olmalıdırlar. Həmçinin xarici dilin tədrisi zamanı şagirdlərin kommunikativ səriştələrinin artırılması üçün müxtəlif yolların xəbərdar olmalı və dərslərində tətbiq etməlidirlər [6].

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Karimov F. Sifalı nitq inkişafı yolları. Bakı: BSU nəşriyyatı, 2002
2. Seyidov F. Xarici dil dərslərində maqnatofon. Maarif, 1968
3. Гусейнзаде Г. Принципы ситуативного подхода к обучению иностранному языку. АДУ, Elmi xəbərlər, №5, 2002.
4. Adler, R. Interplay: The process of interpersonal communication. 10th ed. – Oxford, Oxford University Press, 2007. – 464 p.
5. Asher J. Motivating children and adults to acquire another language. The teacher trainer 1/3, 1987
6. Allan M. Teaching English with video. London: Longman, 1985

Açar sözlər: kommunikativ səriştə, ünsiyyət, öyrənmə

Key words: communicative competence, communication, teaching

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, общение, обучение

¹⁰ Azərbaycan Dillər Universiteti. tairreal@gmail.com

WAYS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG YOUNGER STUDENTS
DURING STUDY

Summary

This article examines the process of teaching a foreign language to primary schoolchildren. Difficulties arising in language learning and ways to overcome them are analyzed. It is known that working with children is more difficult than working with adults. Because small children do not speak their native language well yet. However, teachers need to teach them a second language, explain the details of the language and how to communicate in a foreign language. It is also noted that educators need to periodically improve their English teaching skills and leverage innovation.

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ
МЛАДШИХ КЛАССОВ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ

Резюме

В этой статье рассматривается процесс обучения иностранному языку младших школьников. Анализируются трудности, возникающие при изучении языка, и способы их преодоления. Известно, что работать с детьми сложнее, чем со взрослыми. Потому что маленькие дети пока плохо говорят на родном языке. Однако учителям необходимо обучать их второму языку, объяснять детали языка и способы общения на иностранном языке. Также отмечается, что педагогам необходимо периодически повышать свои навыки преподавания английского языка и эффективно использовать инновации.

Рәүғи: fil.f.d. A.Рәсәтова